

http://www.socd.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/actprob16_60-67.pdf

Savchuk O. V. Dynamika tsinnisnykh oriientsatsii ukrainskoi molodi [Dynamics of value orientations of Ukrainian youth] / O. V. Savchuk. – Rezhym dostupu: http://www.socd.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/actprob16_60-67.pdf. [in Ukrainian].

11. Шелер М. Избранные произведения / М. Шелер; пер. с нем., сост., науч. ред., предисл. А. В. Денежкина, послесл. А. В. Чухиной. – М.: Гнозис, 1994. – 413 с.

Sheler M. Izbrannye proyzvedeniya [Selected Works] / M. Sheler; per. s nem., sost., nauch. red., predysl. A. V. Denezhkyna, poslesl. A. V. Chukhynoi. – М. : Hnozys, 1994. – 413 s. [in Russian].

12. Шилов В. В. Религия в структуре ценностных ориентаций старшего и молодого поколений / В. В. Шилов, И. М. Пудовкина, Т. Н. Сергеева // Дискуссия. Журнал научных публикаций. – 2016. – № 2(65). – С. 95–104.

Shylov V. V. Relyhyia v strukture tsennostnykh oryentatsyi starsheho y molodoho pokolenyi [Religion in the structure of value orientations of the older and younger generations] / V. V. Shylov, Y. M. Pudovkyna, T. N. Serheeva // Dyskussiya. Zhurnal nauchnykh publykatsyi. – 2016. – № 2(65). – S. 95–104. [in Russian].

13. Batson, C. D. & Ventis, W. L. The religious experience: A social-psychological perspective. – New York: Oxford University Press, 1982. – 368 p.

УДК 159. 923.3

Ю. В. Тимош

Received: July 24, 2017

Received: September 17, 2017

Accepted: September 24, 2017

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОРАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ТА МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті відображено результати теоретичного та емпіричного дослідження моральної свідомості та морально-етичної відповідальності студентів. Зазначено, що моральна свідомість, як складне психологічне утворення, має певні свої рівні, форми й певну структуру. Також зазначено, що особливо важливим саме в студентському віці, при освоєнні професійних норм є феномен морально-етичної відповідальності. Адже цей період є базою для вибору життєвої стратегії, у якій саме морально-етична відповідальність

спеціаліста перед суспільством, іншими людьми, самим собою за результати власної діяльності відіграє найважливішу роль.

Досліджено, що морально-етична відповідальність пронизує усі стадії моральної свідомості студентів, характеризуючи їхню спрямованість на розмежування добра і зла із важливістю задоволення власних потреб, наслідування норм і правил, встановлених суспільством, і зрештою на досягнення вищих цінностей, пов'язаних із духовною сферою особистості. Встановлено, що переважна більшість студентів має високий і середній рівні морально-етичної відповідальності, що свідчить про високорозвинену рефлексію та інтуїцію у вирішенні суперечливих життєвих ситуацій, високу моральність і екзистенційну відповідальність. Таким чином, дана вибірка є відповідною для ґрунтовного дослідження особливостей моральної свідомості, її проявів та психосемантичної організації.

Ключові слова: моральна свідомість, відповідальність, моральна інтуїція, альтруїстичні почуття, морально-етична мотивація, моральні цінності, компоненти та рівні розвитку моральної свідомості.

Tymosh Yuliya. Empirical study of moral consciousness and moral and ethical responsibility of students. The article presents the results of the theoretical and empirical research of moral consciousness and moral and ethical responsibility of students. It is revealed that moral consciousness, as a complex psychological entity, has its own levels, forms and a certain structure. It is established that especially in the student's age, while developing professional norms, there is a phenomenon of moral and ethical responsibility. After all, this period is the basis for choosing a life strategy, in which the moral and ethical responsibility of the specialist before the society, other people, by itself for the results of their own activities, plays a crucial role.

It was investigated that moral and ethical responsibility penetrates all stages of students' moral consciousness, characterizing their tendency to distinguish between good and evil with the importance of satisfying their own needs, following the norms and rules established by society, and eventually achieving higher values related to the spiritual sphere of personality. It is established that the overwhelming majority of students have a high and average level of moral and ethical responsibility, which testifies to highly developed reflection and intuition in solving conflicting life situations, high morality and existential responsibility. Thus, this sample is suitable for a thorough study of the features of moral consciousness, its manifestations and psychosemantic organization.

Key words: moral consciousness, responsibility, moral intuition, altruistic feelings, moral and ethical motivation, moral values, components and levels of development of moral consciousness.

Тымош Ю. В. Эмпирическое исследование нравственного сознания и нравственно-этической ответственности студентов. В статье отражены результаты теоретического и эмпирического исследования нравственного сознания и нравственно-этической ответственности студентов. Отмечено, что

нравственное сознание, как сложное психологическое образование, имеет определенные свои уровни, формы и определенную структуру. Также указано, что особенно важным именно в студенческом возрасте, при освоении профессиональных норм является феномен нравственно-этической ответственности. Ведь этот период является базой для выбора жизненной стратегии, в какой именно нравственно-этическая ответственность специалиста перед обществом, другими людьми, самим собой за результаты собственной деятельности играет важнейшую роль.

Доказано, что нравственно-этическая ответственность пронизывает все стадии нравственного сознания студентов, характеризуя их направленность на разграничение добра и зла с важностью удовлетворения собственных потребностей, подражания норм и правил, установленных обществом, и в конце концов на достижение высших ценностей, связанных с духовной сферой личности. Установлено, что большинство студентов имеет высокий и средний уровни нравственно-этической ответственности, что свидетельствует о высокоразвитой рефлексии и интуиции в решении спорных жизненных ситуаций, высокую нравственность и экзистенциальную ответственность. Таким образом, данная выборка является подходящей для обстоятельного исследования особенностей нравственного сознания, ее проявлений и психосемантической организации.

Ключевые слова: нравственное сознание, ответственность, нравственная интуиция, альтруистические чувства, нравственно-этическая мотивация, нравственные ценности, компоненты и уровни развития нравственного сознания.

Постановка проблеми. Категорія моральності у сучасній психології часто пов'язується із відповідальністю як свободою вибору, що особливого значення набуває із розвитком демократичних суспільств і можливістю особи здійснювати власний вибір. Водночас важливо, щоб цей вибір здійснювався на основі моральності особистості. Адже, незважаючи на те, що людина живе у матеріальному світі й тому, напевно, має, насамперед, потреби матеріальні, моральні ідеали завжди вважалися вищими, істотнішими особистісними цінностями. Водночас, останнім часом спостерігається суттєве погіршення моральних взаємин між людьми. Як зазначає І. Тимошук у дослідженні «Формування морально-етичної відповідальності особистості майбутнього практичного психолога» [4] феномен морально-етичної відповідальності є особливо важливим саме в студентському віці, при освоєнні професійних норм. Адже цей період є базою для вибору життєвої стратегії, у якій саме морально-етична відповідальність спеціаліста перед суспільством, іншими

людьми, самим собою за результати власної діяльності відіграє найважливішу роль.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Моральна свідомість, як складне психологічне утворення, має певні свої рівні, форми й певну структуру. Моральна свідомість функціонує на двох основних рівнях – емоційно-почуттєвому та раціонально-теоретичному, які між собою взаємодіють та доповнюють один одного.

Емоційно-почуттєвий рівень пов'язаний з реакціями особистості на стосунки між людьми. Ці реакції виявляються у почуттях любові, ненависті; довіри, недовір'я; симпатії, антипатії; обов'язку, відповідальності; національної гордості тощо.

Раціонально-теоретичний рівень моральної свідомості виражається у системі моральних знань про норми, принципи, ідеали, оціночні судження, поняття, в яких теоретично обґрунтовується моральність та її елементи.

Для визначення рівнів сформованості моральної свідомості особистості В. Фольваркова [5] визначила такі основні показники:

– важливий показник сформованості моральної свідомості особистості – моральні знання, джерельна база моральної свідомості людини;

– моральні знання можуть існувати у свідомості особистості у вигляді моральних уявлень, понять, переконань;

– знання на рівні моральних уявлень, ознак та понять не можуть бути показниками сформованої моральної свідомості. Вони визначають лише стан формування моральної свідомості на одному з її рівнів;

– моральні переконання як вищий рівень моральних знань є фундаментом сформованої моральної самосвідомості, на основі якого виробляється навичка правильної поведінки, що переростає у звичку за будь-яких умов поводитися гідно, тобто моральні переконання стають основою моральних вчинків, совістю людини;

– процес засвоєння та застосування моральних знань тісно пов'язаний з такою вищою психічною функцією, як почуття;

– стан переживання людиною моральних почуттів (сором, страх, радість, провина, сумнів, гідність тощо) є показником моральної свідомості;

Тобто, показниками рівнів сформованості моральної свідомості особистості можуть бути моральні знання, моральні судження з приводу мотивів, моральні почуття і поведінка.

Моральна свідомість є складовою суспільної свідомості й характеризується усіма притаманними їй ознаками. Вона є людською формою відображення та духовного вивчення дійсності. Вона ґрунтується на суспільних відносинах, соціальному бутті й має об'єктивний характер. Розвиток соціального буття зумовлює зміни й розвиток моральної свідомості. Як і в цілому суспільна свідомість, моральна свідомість характеризується наявністю відносної самостійності розвитку, має свої рівні, форми та певну структуру, які у дослідженнях різноманітних учених описані по-різному. Розвиток моральної свідомості – це процес усвідомлення, засвоєння, прийняття людиною моральних норм та правил і перетворення їх на дієвий регулятор поведінки.

Варто також зазначити, що винятково важлива роль відповідальності та, зокрема, моральної відповідальності у індивідуальному й суспільному бутті людини та широка розмаїтість її видів і сфер застосування з давніх пір привертають увагу до неї дослідників, представників різних галузей знань: філософів, психологів, педагогів, соціологів, правників, фахівців із наукового менеджменту, а також керівників-практиків. Так, проблему моральної відповідальності розглядала Н. Головка, соціальну відповідальність особистості досліджував А. Дьяков. Специфічні питання відповідальності офіцера аналізував І. Іванов, а майбутнього практичного психолога – І. Тимощук [1].

Цікавою для нашого дослідження є методика діагностики морально-етичної відповідальності особистості (І. Тимощука). Яка спрямована на визначення морально-етичної сфери особистості, зокрема, як зазначає автор, у тих сферах та ситуаціях, які потребують моральності. Моральність виявляється у різних поведінкових актах особистості, які, у свою чергу, зумовлені стійкими особистісними диспозиціям. У методиці представлено 30 питань, відповіді на які групуються у такі шкали опитувальника: рефлексія на морально-етичні ситуації (яка виявляється у ситуаціях, пов'язаних із морально-

етичними колізіями і конфліктами), інтуїція в морально-етичній сфері (моральна інтуїція), екзистенційний аспект відповідальності, альтруїстичні емоції, морально-етичні цінності та шкала брехні (соціальної бажаності). Як зазначає автор, високий рівень морально-етичної відповідальності пов'язаний із високою соціальною відповідальністю, високим рівнем саморозуміння та низьким рівнем соціальної бажаності. Методика дає змогу визначити три рівні морально-етичної свідомості: 0-5 низький рівень, 5-15 середній рівень, 15-25 високий рівень.

Морально-етична рефлексія – здатність до швидкого і глибокого розуміння моральних і аморальних аспектів власних комунікативних інтенцій. Це також здатність рефлексувати дію факторів, що перешкоджають прояву відповідальної поведінки, чітке усвідомлення засобів і можливостей прояву відповідальності. Морально-етична рефлексія розглядається як базовий механізм самосвідомості особистості (В. Столін, С. Пантелєєв, М. Лекторський) та соціальної відповідальності особистості (К. Муздобаєв). Особливістю морально-етичної рефлексії є те, що вона дозволяє розуміти і приймати відповідальне рішення.

Морально-етична мотивація – глибинне внутрішнє прагнення особистості створювати етичну атмосферу взаємодії з іншою людиною, бажання встановлювати особливого роду відносини близькості, емпатії, прихильності. Етична мотивація є підставою для формування морально-етичної системи цінностей і світоглядних установок особистості. Основна мета морально-етичної мотивації – формування здатності конструктивно аналізувати поведінку та вчинки іншої людини, а також створювати етичну атмосферу спілкування з нею. Морально-етична мотивація визначається також у глибинному прийнятті іншої людини, особливому ставленні людини до сенсу свого життя.

Альтруїстичні почуття – емоційна складова (емпатія, любов, чуйність, гідність, обов'язок), що відбиває гуманно-відповідальне значення відносин особистості. Альтруїстичні почуття є внутрішнім ставленням людини до світу, яке надає особливий сенс людському життю.

Моральна інтуїція – компонент, за допомогою якого суб'єкт відразу усвідомлює і віддає перевагу одним (в даному випадку гуманістичним) цінностям перед іншими (антигуманними,

аморальними, егоцентричними і прагматичними). Морально-етична інтуїція відповідає за вибір особистості, виконує оперативну оцінку морально – етичних ситуацій, орієнтує особистість на дії та вчинки, пов'язує свідомість та самосвідомість, самосвідомість та совість, виконує функцію керівництва діями особистості у психологічних конфліктах, сигналізує про морально – етичну специфіку ситуації.

Екзистенціальна відповідальність – компонент, який відповідає за чітке усвідомлення суб'єктом сенсу життя, що сприяє виробленню і «повторному огляду» власних смислоутворюючих цінностей. Іншими словами, це відповідальність людини стосовно власного буття. Екзистенціальна відповідальність попереджає втрату сенсу життя. Вона допомагає відрізнити соціально-зрілу особистість від соціально-незрілої.

Морально-етичні цінності – компонент, що синтезує й інтегрує в єдиний особистісний гештальт такі психологічні утворення, як: світогляд, установки, інтереси й ідеали суб'єкта, основні з них – цінності добра, справедливості, любові і чесності.

Опитувальник містить 30 тверджень, на які досліджуваний відповідає «так» або «ні». За результатами даного опитувальника виявляється загальний рівень сформованості морально-етичної відповідальності особистості (низький, середній, високий), а також рівень розвитку якостей за шкалами.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Вибірку нашого дослідження склали: 114 студентів педагогічного факультету Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка, віком 17-22 років та 116 студентів факультету психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки 17-25 років, разом 230 осіб. Перш ніж розглянути результати кореляційного аналізу різних рівнів моральної свідомості, а саме: преконвенційного (доморального), конвенційного та постконвенційного (за Л. Кольбергом) та морально-етичної відповідальності, коротко охарактеризуємо кожен із зазначених рівнів.

Отже, доморальний рівень (преконвенційний). У своїй поведінці людина враховує прийняті в суспільстві правила і норми, що визначають поняття добра і зла. Однак при цьому вона орієнтується лише на власні фізичні або гедоністичні (пов'язані із задоволенням або невдоволенням) наслідки виконуваних дій (заохочення,

покарання, фаворитизм тощо), а також на авторитет і владу тих, хто встановив ці правила і норми.

Конвенційний рівень. Людина у своїй поведінці підпорядковується прийнятим моральним вимогам і прагне відповідати моральним очікуванням групи (сім'ї, трудового колективу, організації, нації тощо).

Автономний (постконвенційний чи принципівий рівень). Людина прагне виявити і встановити для себе універсальні моральні цінності, які є правильними незалежно від того, яка група людей підтримує їх, та незалежно від того, які стосунки у людини з відповідною групою людей.

Враховуючи рівномірний розподіл даних за критерієм Z нормальності Колмогорова-Смирнова ($p=0,043 \leq 0,05$), кореляційний аналіз здійснювався за допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона.

Результати кореляційного аналізу різних стадій моральної свідомості та морально-етичної відповідальності свідчать про високий рівень кореляційного зв'язку між постконвенційним рівнем та рівнем морально-етичної відповідальності ($r=0,375$, $p \leq 0,01$). Результати кореляційного аналізу постконвенційної стадії моральної свідомості та різних аспектів морально-етичної відповідальності відображено у таблиці 1.

Таблиця 1

Результати кореляційного аналізу постконвенційної моральної свідомості зі шкалами морально-етичної відповідальності

№	Шкали морально-етичної відповідальності	Показники кореляційного зв'язку Пірсона
1	Альтруїстичні емоції	$r=0,149$, $p \leq 0,05$
2	Моральність	$r=0,141$, $p \leq 0,05$

Таким чином, постконвенційна стадія моральної свідомості має значущі показники кореляційного зв'язку із моральністю та альтруїстичністю емоцій, що зіставляється зі змістом цієї стадії як оперування цінностями на основі служіння добру. Варто зазначити, що моральність та альтруїстичні емоції виявляються як універсальні моральні цінності, які є правильними незалежно від того, яка ситуація є актуальною, та які люди задіяні у цю ситуацію.

Конвенційна стадія морального розвитку також має кореляційні зв'язки, (водночас нижчі порівняно із постконвенційною стадією) із

морально-етичною відповідальністю ($r=0,197$, $p \leq 0,05$). Результати кореляційного аналізу конвенційної стадії моральної свідомості та різних аспектів морально-етичної відповідальності відображено у таблиці 2.

Таблиця 2

Результати кореляційного аналізу конвенційної моральної свідомості зі шкалами морально-етичної відповідальності

№	Шкали морально-етичної відповідальності	Показники кореляційного зв'язку r Пірсона
1	Рефлексія	$r=0,145$, $p \leq 0,05$
2	Екзистенційна відповідальність	$r=0,133$, $p \leq 0,05$

Конвенційна стадія моральної свідомості має значущі показники кореляційного зв'язку із рефлексією та екзистенційною відповідальністю, що зіставляється зі змістом цієї стадії як оперування цінностями на основі існуючих правил і норм. Варто зазначити, що рефлексія і екзистенційна відповідальність виявляються як важливі особистісні конструкти, які сприяють слідуванню соціальному порядку, встановленому у суспільстві.

Прекоконвенційна стадія морального розвитку має негативний кореляційний зв'язок із морально-етичною відповідальністю ($r=-0,211$, $p \leq 0,05$). Результати кореляційного аналізу прекоконвенційної стадії моральної свідомості та різних аспектів морально-етичної відповідальності відображено у таблиці 3.

Таблиця 3

Результати кореляційного аналізу прекоконвенційної моральної свідомості зі шкалами морально-етичної відповідальності

№	Шкали морально-етичної відповідальності	Показники кореляційного зв'язку (r Пірсон)
1	Рефлексія	$r=-0,132$, $p \leq 0,05$
2	Екзистенційна відповідальність	$r=-0,222$, $p \leq 0,05$

Таким чином, прекоконвенційна стадія моральної свідомості має значущі показники негативного кореляційного зв'язку із рефлексією та інтуїцією, що зіставляється зі змістом цієї стадії як міркуванням лише на основі власної користі, взаємодопомоги із залученням рівноправних внесків учасників. Цікаво, що прекоконвенційна стадія негативно корелює із рефлексією та інтуїцією як основою почуттєвого відображення дійсності. Це узгоджується із визначенням

рефлексії, запропонованим О. Савченко, про те, що остання обумовлює рівень компетентності особи у різних видах діяльності через усвідомлення та реорганізацію особистісного досвіду [2]. Отже, можемо передбачити, що преконвенційна стадія гальмує ефективне виконання діяльності особистості, зосереджуючи її увагу лише на отриманні власної вигоди.

Розподіл студентів відповідно до рівня сформованості морально-етичної відповідальності дає змогу зробити висновок про його максимальне наближення до розподілу студентів на постконвенційній стадії моральної свідомості. Це підтверджує наші попередні висновки про тісний зв'язок між постконвенційною стадією та морально-етичною відповідальністю.

Як зазначає М. Савчин, відповідальність поряд із свободою, також поряд із добром і злом є взаємопов'язаними полюсами морального і духовного простору життя людини [3]. Отже, відповідальність, морально-етична відповідальність зокрема, пронизує усі стадії моральної свідомості студентів, характеризуючи їхню спрямованість на розмежування добра і зла із важливістю задоволення власних потреб, наслідування норм і правил, встановлених суспільством, і зрештою на досягнення вищих цінностей, пов'язаних із духовною сферою особистості. Система моралі, на думку М. Савчина, завжди включає відповідальність: це моральні норми й ідеали, пропонувані суспільством, та духовне, трансцендентне з вічними цінностями любові, віри, надії, мудрості [3].

Нижче подано відсотковий розподіл студентів відповідно до рівнів морально-етичної відповідальності.

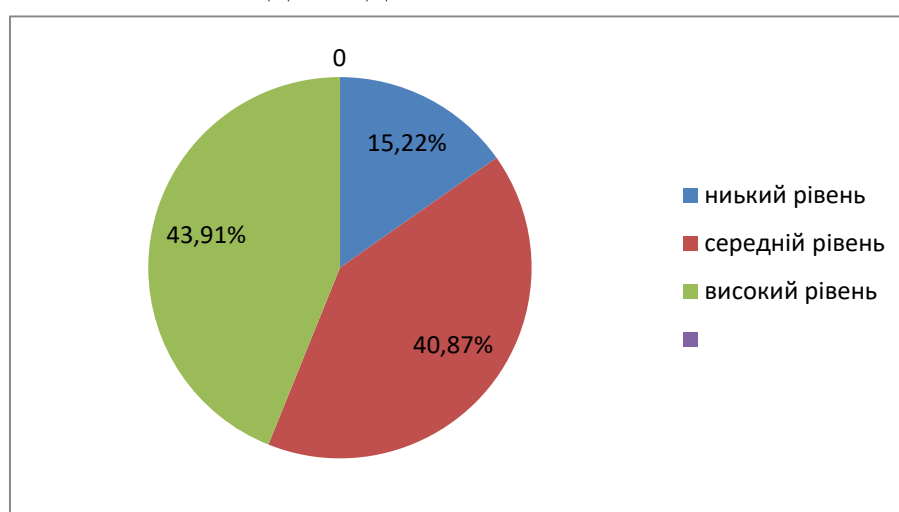

Рис. 1. Розподіл студентів відповідно до рівнів морально-етичної відповідальності

Висновки і перспективи подальших досліджень. Результати теоретичного і емпіричного дослідження проблеми дають змогу дійти висновків про те, що переважна більшість студентів має високий і середній рівні морально-етичної відповідальності, що свідчить про високорозвинену рефлексію та інтуїцію у вирішенні суперечливих життєвих ситуацій, високу моральність і екзистенційну відповідальність. Таким чином, дана вибірка є відповідною для ґрунтовного дослідження особливостей моральної свідомості, її проявів та психосемантичної організації.

Оскільки найбільш бажаною і високорозвиненою вважається постконвенційна стадія моральної свідомості, то перспективним вважаємо здійснення ґрунтовного емпіричного дослідження її прояву на різних рівнях.

Література

1. Пономарьов О., Чеботарьов М., Серета Н. Відповідальність у системі категорій педагогіки вищої школи / О. Пономарьов, М. Чеботарьов, Н. Серета // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2013. – №4. – С.75–86.
Ponomar'ov O., Chebotar'ov M., Sereda N. Vidpovidal'nist' u systemi katehoriy pedahohiky vyshchoyi shkoly [Responsibility in the system of pedagogics categories in higher education] / O. Ponomar'ov, M. Chebotar'ov, N. Sereda // Pedahohika i psykholohiya profesiynoyi osvity. – 2013. – №4. – P.75–86.
2. Савченко Е. Модель рефлексивной компетентности личности / Е. Савченко // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, III(25), Issue: 49, 2015. – С. 97–100.
Savchenko E. Model' refleksyvnoy kompetentnosti lychnosty [Model of reflexive competence of personality] / E. Savchenko // Nauka ta osvita novoho vumiru. Pedahohika ta psykholohiya, III (25), vypusk: 49, 2015. – P. 97–100.
3. Савчин М. Моральна свідомість та самосвідомість особистості: [монографія] / М. Савчин. – Дрогобич: РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2009. – 288 с.].
Savchyn M. Moral'na svidomist' ta samosvidomist' osobystosti: [monohrafiya] [Moral consciousness and self-consciousness of personality] / M. Savchyn. – Drohobych: RVV DDPU imeni Ivana Franka, 2009. – 288 p.].
4. Тимощук І. Формування морально-етичної відповідальності особистості майбутнього практичного психолога : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / І. Тимощук : Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України. – К., 2003. – 20 с.

Tymoshchuk I. Formuvannya moral'no-etychnoyi vidpovidal'nosti osobystosti maybutn'oho praktychnoyi psykholohiyi [Formation of moral and ethical responsibility of future applied psychologist]: avtoref. dys. ... kand. psykol. nauk: 19.00.07 «Pedahohichna ta vikova psykholohiya» / I. Tymoshchuk: Tsentral'nyy instytut pislyadyplomnoyi pedahohichnoyi osvity APN Ukrayiny.– K.,2003.–20 p.

5. Фольваркова В. Показники та рівні розвитку моральної свідомості особистості / В. Фольваркова // Дошкільна освіта. – 2004. – №3(5) – С. 15-19.

Fol'varkova V. Pokaznyky ta rivni rozvytku moral'noyi svidomosti osobystosti [Indices and levels of moral consciousness] / V. Fol'varkova // Doshkil'na osvita. – 2004. – №3 (5) – P. 15–19.

УДК 2.211.2

М. В. Ярощук

Received: September 2, 2017

Received: September 23, 2017

Accepted: October 19, 2017

ВИДИ РЕЛІГІЙНОСТІ ОСОБИСТОСТІ: ТЕОРЕТИКО-ЕМПІРИЧНЕ КОНСТРУЮВАННЯ ДИСПОЗИЦІЙНИХ І ОПЕРАЦІОНАЛЬНИХ ХАРАКТЕРИСТИК

У статті визначено основні проблеми емпіричного дослідження релігійності особистості: питання психометричної валідності запропонованих методик, репрезентативності вибірок, а також крос-культурна чутливість методів для дослідження релігійності у різних національно-культурних просторів. Встановлено, що релігійність – це дотримання і виконання своїх вірувань і практик у конкретній релігійній інституції, тоді як духовність має більшою мірою досвідні і особистісні конотації. Особистість може бути духовною без релігійності та виявлятися поза релігійним контекстом. Визначено два рівні релігійності особистості: диспозиційний рівень, представлений особистісними рисами, станами і властивостями, які пов'язані із релігійністю особистості, а операціональний рівень виявляється у міжособовій взаємодії. За результатами факторного аналізу визначено сім видів релігійності особистості: релігійно-моральний, релігійно-тривожний, релігійно-формальний, релігійно-інтуїтивний, релігійно-нормативний, релігійно-консервативний. До основних диспозиційних характеристик увійшли особистісні риси, стани і

© Ярощук М.В., 2017